

gos, mint a három vizsgált megye esetében kevesebb az iskolai végzettség nélküli férfiak száma, mint a nőké. A székelyföldi megyék esetében azonban számottevően kisebb az iskolázatlan nők aránya, mint az országban. A fent leírt tendenciák vonatkoznak azokra is, akik nem vallották be iskolai végzettségüket.

7. TÁBLA

Az iskolai végzettséggel nem rendelkezők száma és aránya a 12 éven felüli népesség körében Romániában és a székelyföldi megyékben

	Románia		Kovászna		Hargita		Maros	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
Férfi	198 081	1,77	2 751	1,58	1 917	1,66	5 628	1,87
Nő	601 324	5,19	4 124	2,37	2 974	2,52	11 701	3,79
Együtt	799 405	3,50	6 875	1,97	4 891	2,10	17 329	2,84

A felmérés alapján elmondhatjuk, hogy az általam körülhatárolt Székelyföld nem egységes az iskolázottság tekintetében sem. Míg a legtöbb esetben Hargita és Kovászna megyék egységesen térnek el az országos átlagtól, addig Maros megye inkább az országos tendenciákat tükrözi vissza. A további következtetések levonását a bemutatott táblázatok, valamint a leírtak alapján a tisztelt olvasóra bízom.

Mandel Kinga

A cigány gyerekek oktatása Székelyudvarhelyen

Amikor a cigány gyerekek oktatási helyzetét vizsgáljuk, elsősorban a következő fogalmak kerülnek előtérbe: társadalmi egyenlőtlenség, esélyegyenlőtlenség, hátrányos helyzet, előítéltség, leszakadás. Mind-mind negatív konnotációt magukban hordozó fogalmak. Az alábbiakban megpróbálok elemezni, hogy milyen valóságos társadalmi és oktatási feltételeket írnak le ezek a kifejezések Székelyföldön.

A székelyföldi cigány társadalom a romániai magyar társadalomkutatás ismeretlen terepe, nagyon kevés felmérés vagy empirikus kutatás létezik. A hivatalos statisztikai adatokban, amelyek auto-identifikációból származnak, nem lehet bízni, ugyanis pl. Udvarhelyen, az 1992-es népszámláláskor 182-en vallották magukat cigánynak, holott csak a „cigánynegyedben” több mint 400-an élnek, s ezenkívül laknak még a városnak több részében is. A székelyudvarhelyi cigányok valamennyien a magyar nyelvet beszélik anyanyelvként.

Megfigyeléseim szerint Székelyudvarhelyen és környékén egyre inkább kihalóban vannak a hagyományos cigány kultúra és mesterség főbb jellemzői. Napjainkban már nagyon ritkán lehet találkozni csatornás cigányokkal, vagy zenészekkel, edényfoltozókkal. Sokkal inkább megfigyelhető, hogy a cigányok olyan elnéptelenedett falvakban keresnek menedéket, amelyekben viszonylag olcsó a megélhetés, és az ott megöregedett embereknél napszámosként földműveléssel foglalkoznak. Jellemző a kosár- és lábtörlőfonás, és seprűkötés mestersége is, de ezek értékesítését nem ők végzik, hanem csupán megmunkálók egy-egy kereskedő javára. Ezenkívül tűzifaeladással, gyógynövény- és vadgyümölcs-gyűjtéssel foglalkoznak. Az utóbbi években sokan próbálkoztak közülük magyarországi munkával is.

Városon még fellelhető a kereskedő cigányok csoportja, akik leggyakrabban virág-, seprű-, valamint edény-kereskedéssel foglalkoznak. Sokkal gyakoribb az állandó helyen való árusítás,

de azért néha még házalókkal is találkozhatunk. Viszonylag új foglalkozásuk a pénzváltás valamint a külföldről (leggyakrabban Törökországból) hozott olcsó árukkal, főként ruhaneveléssel történő kereskedés.

A helyi cigány társadalomban a hierarchia kialakulását többnyire a foglalkozásbeli sajátosságok befolyásolják, a ranglistán a legelőkelőbbek az ún. házi cigányok. A cigány társadalom rétegzettsége azért lényeges, mert egyrészt nagy szerepe van a cigány-magyar kapcsolatok alakulásában, másrészt az iskolával szembeni attitűdjük szempontjából is meghatározó jellegű.

Székelyudvarhelyen megfigyelhető, hogy a cigányok két eltérő kasztra különülnek. Az egyik tagjai akár kereskedőként, akár más munkahelyen, de dolgoznak, a városban, régi bérházakban laknak, és bizonyos mértékig a városiasodás jeleit viselik. A másik csoportot pedig az úgynevezett „cigánynegyed” lakói alkotják, akik munkanélküliek és szegények.

A cigány lakosságnak az a része, amelyik bent lakik a városban és általában kereskedésből vagy más munkából van valamilyen jövedelme, magasabb rendűnek tartja magát annál a csoportnál, amely a város szélén, úgynevezett „cigánynegyedben” lakik, és amelynek általában semmiféle jövedelmi forrása nincs, kivéve a gyermekek után járó szociális pótlékot, ami gyermekenként 65 000 lejt (kb. 870 Ft) jelent havonta. Ez a jövedelmi helyzetben és életmódban megmutatkozó különbség nagy mértékben meghatározza az iskolába járatás jellegét, a szülők viszonyulását az iskolához és azt is, hogy milyen (integrált vagy szegregált) oktatási formában lesz a gyermeknek része.

Annak ellenére, hogy az 1992-es népszámlálás alkalmával mindössze 182-en vallották magukat cigánynak, Székelyudvarhelyen megközelítőleg 400 tanköteles korú gyerek él, akiknek valamilyen formában biztosítani kell az oktatásban való részvétel lehetőségét. A székelyudvarhelyi cigány családok általában beíratják gyermekeiket az iskolába (ami kedvező az iskolára nézve, hiszen sokan vannak, jól növelik a létszámot, és nem kell az iskola bezáratásától rettegni), a rendszeres iskolába járás viszont ritka, hiszen sokszor gyermekeiket is napszámba vagy más munkára küldik, vagy megfelelő öltözet, tanfelszerelés hiányára hivatkoznak.

A városban élő, bár alacsony, de jövedelemmel rendelkező cigány szülők, akik a városiasodás jelei mutatkoznak, csakis a normál, nem-cigány gyermekekkel együtt adják gyermekeiket iskolába, ami már-már presztízs kérdéssé is vált a körükben. Ennek az a következménye, hogy azoknak az általános iskoláknak, amelyeknek környékén laknak (mint pl. a tanítóképző gyakorlati iskolája) minden osztályában 4–5 cigány tanuló is megtalálható (25–27-ből).

Hátrányos helyzetükből fakadóan ők azok, akik bukottként maradnak vissza 2–3-szor is egy-egy iskolai fokra, de az is megfigyelhető, hogy bár általában nem négy év alatt, de az általános iskola alsó tagozatát kijárják. Iskolalátogatásuk is elfogadható mértékű, bár vannak olyan időszakok, amikor szüleiüknek segítenek dolgozni (pl. virágot árulni), olykor egy-egy családi perpatvar után néhány napig kimaradnak. Mégis rendszeresnek mondható az iskolába járásuk, amelyben a szülőket az is motiválja, hogy amennyiben nem járatják gyermekeiket iskolába, nem kapják meg az utánuk járó szociális pótlékot.

Érdekes megfigyelni, hogy a tanítók/pedagógusok körében milyen mértékű eltérések tapasztalhatók a cigány tanulókhöz való viszonyulásban, és hogy ez hogyan tükröződik az osztálytársaknak cigány társaikhoz való viszonyulásán, ill. azon, hogy a cigány gyermek szívesen jön-e az iskolába, jól érzi-e ott magát, vagy inkább elkerüli azt. Amennyiben az osztálytanító diszkriminatív módon viselkedik a cigány gyerekekkel, lenézi őket, esetenként utálja, amiért nem tiszták, és ezt verbálisan és nem verbálisan egyaránt kifejezésre juttatja, a közösségi tevékenységekbe, játékokba nem szívesen vonja be őket, az osztálytársak viszonyulása is hasonló lesz. A cigány gyerekeket kiközösítik, csúfolódnak velük, esetenként gúnyt űznek belőlük, nem akar senki a padtársuk lenni vagy páros játékokban a párjuk lenni stb.

Az osztálytársaknak ez a kedvezőtlen viszonyulása oldható, sőt esetenként megfelelővé is tehető, amennyiben a tanító úrrá tud lenni előítéletein és egyformaként kezel minden gyermeket a szocio-kulturális háttérétől függetlenül. Ha segítőkész magatartást tanúsít velük szemben, és ugyanazt várja a gyerekektől, akkor a kirekesztettség érzése enyhülhet, és az iskola olyan hely lehet a gyermek számára, ahová szívesen megy, mert ott őt szeretik.

A fentiekben vázolt kép egy olyan iskolára vonatkozik, ahol néhány cigány gyerek is tanul. Székelyudvarhelyen a cigány gyerekek oktatásának másik színtere az ún. „cigányiskola”, amely három évvel ezelőtt létesült. Ebbe az iskolába olyan cigány gyerekek járnak, akiknek szülei semmiféle jövedelemmel nem rendelkeznek, egy-egy lakrészben 12–16-an élnek, nem tisztálkodnak rendszeresen, nincs fűtés lakásaikban stb. Ezek mind-mind olyan életforma jegyek, amelyek hátrányosak a normális életvitelre nézve, és hátrányosak a gyermek iskolai előmenetele szempontjából is. Ebben a „cigánynegyedben” jelenleg 450 személy él, az iskolában pedig 90 tanuló tanul. Az iskolában egy óvodai iskola-előkészítő csoport, egy első és harmadik osztály, valamint két második osztály működik, és általában jellemző, hogy a gyermekek valamennyi osztályban túlkorosak.

Bár a tanügyi törvény nem tér ki a cigány iskolák létesítésének lehetőségére, nem is tiltja azt. A szervezők a tanügyi törvény 20/4 cikkelyére támaszkodnak, melynek megfelelően az Oktatási Minisztérium indokolt esetben jóváhagyhatja egyes osztályok létesítését olyan gyermekek számára, akik 14 éves korukig nem fejezték be a kötelező általános iskolai oktatás első négy fokozatát.

Az iskolát a Budvár Szociális Központ támogatja, ennek kezdeményezésére indult be, de hivatalosan, adminisztratív szempontból a Tompa László (normál) általános iskolához tartozik. A központ szociológusának megfogalmazásában az Udvarhelyen élő cigányok legszerencsétlenebb és legszegényebb csoportja jár ide, mintegy 70–75%-os iskolalátogatási aránnyal. Ahhoz viszonyítva, hogy ezek a gyermekek majdnem egyáltalán nem jártak iskolába, mg nem hozták létre ezt a szegregált nevelési formát, a szociális központ vezetői elégedettek az iskolalátogatással, bár beismerik, hogy ennek sok esetben olyan motívumai is vannak, hogy ott meleg van és a központ tízórait biztosít a gyermekek számára, ami az egyetlen biztos élelem arra a napra nézve. Az iskola a normál iskolák tanmenetével dolgozik, bár a tanítók véleménye és tapasztalata az, hogy nem minden esetben sikerül a tananyagot olyan részletesen feldolgozni mint a normál iskolákban.

A környezet részéről mutatott előítéletek az iskola tanulóival szemben nagyon erőteljesek. A központ egyik legnagyobb gondja az, hogy mi lesz azokkal a tanulókkal, akik a negyedik osztályt elvégzik, hiszen az általános iskolák igazgatói hallani sem akarnak befogadásukról. Az eredeti elképzelések szerint ugyanis megpróbálták volna ezeket a gyermekeket ötödik osztálytól a normál iskolák osztályaiba integrálni, feltételezve, hogy addig elsajátítják a beilleszkedéshez szükséges kommunikációs és szociális készségeket. Minthogy erre a folytatási módra nem adatott meg a lehetőség, tárgyalások szintjén megpróbálták az egész cigány osztályt normál iskolában elhelyezni, de ezt a megoldási alternatívát sem karolta fel egyik intézmény sem. Így jelen pillanatban, jórészt az előítéletekből adódóan, a kérdés megoldatlan.

Furcsa módon az előítéleteség még magukkal a cigány osztályokban tanító pedagógusokkal szemben is megjelenik, és nem övezi őket szakmai megbecsülés, amiért vállalják ezt az átlagosnál jóval nehezebb munkát, hanem lenézik őket, amiért ilyen „alacsonyrendűekkel” foglalkoznak. Mindez annak a magatartásnak a következménye, amely a társadalomban a cigányokkal szembeni viszonyulást általában is jellemzi, és amelynek megfelelően a „közösség szankcionálja a távolságtartást, elhatárolódást figyelmen kívül hagyó tagjait (megszólás, kibe-

szelés formájában)”. A cigány gyerekek oktatása is, a velük való érintkezés egy formájaként, az „elitélendő” címszó alá esik.

A cigány gyerekek oktatásának harmadik formáját városunkban az ún. „látogatás nélküli” iskolai tagozat jelenti. Ezt a hátrányos helyzetből adódó leszakadók problémáira megoldást keresve az 1996–97-es tanévtől kezdődően került szervezték meg városunk Orbán Balázs általános iskolájában, V–VIII. osztályos tanulók számára. A tanulók félévente mindössze két hetet járnak iskolába, majd a megjelölt tananyagból félév végén vizsgáznak. Az oktatás ugyanazzal a tananyaggal működik, mint a nappali tagozat, kivéve, hogy nincs testnevelés és ének órájuk.

Ennek az oktatási formának a megszervezésére a tanügyi törvény megfelelő keretet biztosít, amikor a 21/2 cikkelye kijelenti, hogy „...egyes kivételes esetekben megszervezhető az V–VIII. osztályban a látogatás nélküli vagy esti tagozat, olyan személyek számára, akik legalább két évvel meghaladták az osztályszintnek megfelelő átlagéletkort.”

A látogatás nélküli tagozaton részt vevő 56 tanuló közül 30-an cigányok, ami azt jelzi, hogy a cigány tanulók számára alternatív felzárkózási lehetőségről van szó, hiszen közülük kerül ki a legfőbb bukkort, ennek kövérkezében pedig leszakadó tanuló, illetve olyan, aki a negyedik osztály végére két évvel meghaladja osztálya átlagéletkorát.

A cigány gyermekek oktatásának kérdése igen sajátos módon jelenik meg a gyermekotthonokban is, amit azért tartok megemlítenedőnek, mivel az otthonok lakói is többnyire cigány gyermekek (pl. a székelykeresztúri gyermekotthon lakóinak 80–85%-a cigány). Elvileg szerencsés helyzetben vannak, hiszen itt 18 éves korukig biztosítva van számukra a megélhetés. Az előítéletek azonban a gyermekotthon falain belül is megmaradnak, ami leggyakrabban abban mutatkozik meg, hogy a különböző alapítványok által támogatott, családoknál történő nevelődés esélyétől teljes mértékben meg vannak fosztva cigány mivoltuk miatt, ugyanis semmiféle szabályozás nincs arra nézve, hogy milyen legyen a kiköltöző gyerekek etnikai hovatartozásának aránya. Így pl. a „Ház a holnapért” alapítvány 18 gyereket neveltet családi házban, és közülük egy sem cigány.

Az otthonok legnagyobb gondja, hogy mi lesz azokkal a fiatalokkal, akik kikerülnek az intézményből, hiszen ez a kérdés ma még teljesen megoldatlan Romániában. Léteznek különböző kezdeményezések, általában helyi szinten, külföldi vagy egyházi segítséggel még egy darabig támogatják a fiatalokat, elvileg addig míg sikerül munkát találniuk, mint megélhetési lehetőséget, de úgy tűnik, hogy nagyon kis számú fiatal tudnak így „lábra állítani”. Ilyen pl. a Domus civil szervezet vagy az Eutikus egyházi alapítvány, mely lakást, ételmezt és munkahelyet próbál biztosítani az árvaházból kikerülő, többségében cigány fiataloknak. De ezeknél a szervezeteknél is inkább az állandó létszámduzzadás, a rendőrségi ügyek halmozódása, a munkanélküliség veszélye, tehát az önálló életvezetés képtelensége mutatkozik. Az előítéletek az otthonból jövő cigány fiatalokkal szemben olyan mértékűek, hogy amennyiben nem tudnak vagy nem kívánnak valamelyik támogató szervezetnél elhelyezkedni, munkahelyet találni valószínűsíthetően.

Egy 1996-ban végzett felmérés adatai alapján kitűnik, hogy Magyarországon a többségi lakosság véleménye hajlik afelé, hogy kijelentse: „a cigányok gondjai megoldódnának, ha végre elkezdénének dolgozni” (89%), „a cigány lakosság számának megnövekedése veszélyeztetné a társadalom biztonságát” (70%), „a cigányokat rá kellene szoktatni, hogy úgy éljenek mint a magyarok” (78%), „a bűnözési hajlam a cigányok vérében van” (64%), vagy, ami az oktató-nevelő tevékenységet illeti: „mindenkinek joga van, hogy gyermekét olyan iskolába járassa, ahol nincsenek cigány gyermekek” (58%).

Hasonló jellegűek a vélekedések a cigányokról a mi vidékünkön is, ami elsősorban abból adódik, hogy a cigány-magyar egymás mellett élés valóságának alapstruktúráját az aszimmet-

rikus viszonyok jellemzik, melyekben előtérbe kerül a cigányokkal szembeni leértékelés, a velük szemben tanúsított negatív attitűd, amely leggyakrabban a verbális kommunikációban, a másíkról való beszélgetés tartalmi és szemantikai dimenzióiban nyilvánul meg.

Amennyiben ezt az előítéletességet, amely a társadalom felől erős nyomásként nehezedik a cigányokra, ki akarjuk küszöbölni vagy legalább csökkenteni, akkor a szegregált oktatás néhány látszólagos előnye ellenére mégis indokoltnak tűnik az integrált nevelés és ebben a cigány gyermekek megfelelő kezelése.

Az esélyegyenlőtlenség ugyanis a cigányok esetében egy olyan bűvös kört jelent, amelyben a felnőttek társadalmi hátránya az alacsony iskolázottságból és az etnikai hovatartozásból fakad, és ugyanez akadályozza a gyerekek másokkal egyenlő oktatási esélyeit. Látszólag lehetetlen ebből a helyzetből kiutat találni, mégis úgy gondolom, hogy az első lépéseket az oktatásnak kell megtennie.

Barabási Tünde

A magyar nyelvű felsőfokú oktatás Romániában

Románia oktatási rendszerét, annak szerkezetét, oktatói és nevelői feladatait a 84/1995-ös tanügyi törvény határozza meg. A törvény 55. szakasza értelmében a felsőoktatás oktatási és kutatási intézmények keretében: egyetemeken, intézményekben, akadémiákon, konzervatóriumokban, egyetemi kollégiumokban szerveződik.

Ehhez hozzá kell vennünk, hogy a 36/1997. számú sürgősségi kormányrendeletet kibővítette az anyanyelvi képzés lehetőségeinek kereteit, biztosítva a minden típusú ágazati oktatást valamint a fakultás és önálló intézmény szervezésének jogát.

Tekintettel arra, hogy napjainkban világszerte elterjedőben van a harmadik fokú oktatás fogalma, amely magába foglalja a középiskola utáni valamennyi oktatási formát, a továbbiakban a felsőfokú oktatásról szólva elemzéseinket, javaslatainkat kiterjesztjük a teljes harmadik fokú képzésre, tehát a középiskolai oktatást követő valamennyi képzési formára.

Múlt

Az 1945-ben létrejött „Bolyai Tudományegyetem” nevet viselő magyar egyetem 1959-ig működött mint önálló állami intézmény. Ami azt jelentette, hogy történelme során először Erdélynek 1945 és 1959 között két, egy román és egy magyar egyeteme volt. Ebben a tényben egyszerre tükröződött a történelmi hagyomány, a demográfiai valóság és a politikai megfontolás.

A két egyetem egymás melletti létezése, a külön román és magyar egyetem működése azonban rövid ideig tartott. 1959 februárjában a Román Kommunista Párt akkori főtitkára, Gh. Gheorgiu Dej a diákszövetségek országos kongresszusán elmondott beszédével megindult a támadás az önálló magyar egyetem ellen. A főtitkár a nemzetiségi oktatásról szólva elmondta, hogy a népi demokratikus rendszer feltételei között az iskola hatalmas és megbízható eszközt jelent és lehetővé teszi, hogy az összes nemzetiségek fiataljai közeledjenek egymáshoz, és szorgalmazza a nemzetiségi elszigetelődésre irányuló törekvések kiküszöbölését, az ifjúság egységes szellemben történő nevelését a közös cél, a kommunizmus építésének érdekében. Ezt követően gyűlések sora zajlott Kolozsváron a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának küldöttei irányításával, akiket Nicolae Ceausescu vezetett, és soraikban ott volt, mint diákszövetség akkori elnöke, Ion Iliescu is.